

Er þörf á nýjum tóbaksvarnarlögum?

Langvinnir sjúkdómar, einkum hjarta- og æðasjúkdómar, krabbamein, sykursýki og langvinnir lungnasjúkdómar vega nú þyngst allra sjúkdóma mannkyns, hvort sem lítið er til dánarorsaka, fötlunar eða útgjalda til heilbrigðismála. Er þá ekki gert lítið úr ógnarsýkingum eins og HIV eða malaríu. Reykingar, lélegt og óhóflega hitaeiningaríkt fæði og hreyfingarleysi vega þyngst sem orsakavaldar. Ef hugur fylgir máli í yfirlýsingum um mikilvægi forvarnarstarfs og heilsueflingar verður að beina samfélagslegri orku að þessum þáttum.

Nú liggur fyrir alþingi frumvarp að nýjum tóbaksvarnarlögum flutt af þingkonunum Siv Friðleifsdóttur, Ástu Ragnheiði Jóhannesdóttur, Jónínu Bjartmarz og Þuríði Bachman. Frumvarpið var undirbúið í heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytinu í samstarfi við tóbaksvarnarnefnd og lýðheilsustofnun en heilbrigðisráðherra mun ekki hafa fengið atbeina innan ríkisstjórnar til að flytja frumvarpið sem stjórnarfrumvarp.

Aðalframfaraskref frumvarpsins út frá sjónarhóli tóbaksvarna er að veitingastöðum og börum verður gert að lúta sömu reglum um reykleysi og öðrum vinnustöðum og fyrirtækjum og stofnunum sem veita almennungi þjónustu. Sá rökstuðningur fylgir að óbeinar reykingar, það er að anda að sér tóbaksreyk frá öðrum, séu sannanlega stórhættulegar og valdi talsverðum hluta þeirra langvinnu sjúkdóma sem nú vaða uppi. Starfsfólk á veitingastöðum eigi sama rétt og starfsmenn annarra vinnustaða að starfsumhverfi þess sé gert eins öruggt og hættulítið og kostur er. Andstaða gegn frumvarpinu er einkum studd þeim rökum að hér sé um óeðlilega forsjárhyggju að ræða og skerðingu á atvinnufrelsi eigenda vinnustaðanna. Þeir sem ráðist til starfa á slíkum stöðum þar sem reykingar séu leyfðar geri það upplýstir og af fúsum og frjálsum vilja og geti fengið sér vinnu annars staðar vilji þeir ekki taka á sig aukna hættu af hjarta- og æðasjúkdómum, heilablóðföllum, langvinnum lungnasjúkdómum og margs konar krabbameinum í vinnunni.

Það er ekki nýtt að sitt sýnist hverjum þegar markaðar eru nýjar víglínur í tóbaksvörnum, hvort sem er í löggjöf eða umgengisreglum. Ef til vill er það skiljanlegt því á vissan hátt erum við öll samdauna þessum magnaða sjúkdómsvaldi, höfum alist upp við hann frá blautu barnsbeini og tengjum hann einstaklingum sem við virðum og elskum. Það er ef til vill þess vegna sem við gleymum því

að þetta er einn helsti skaðvaldur samtímans sem veldur til dæmis mun meiri heilsufarslegum usla en berklar hafa nokkurn tíma gert svo aðeins sé nefnd ein krassandi samlíking. Og þá gleymist líka að sá iðnaður og kaupskapur sem hagnast á því að sem flestir ánetjast tóbaksfíkninni dælir fjármunum í gríðarlega slóttugan og samviskulausan áróður til að ná í nýja neytendur og festa þá í netinu. Margir leggja þessum hagsmunaöflum lið í hugsunarleysi fljóttandi sofandi að velþekktum ósi.

Þegar Jón Ármann Héðinsson, alþingismaður, flutti frumvarp sitt um bann við tóbaksauglýsingum á vorþinginu 1971 upphófst mikil umræða um að slíkt bann væri gagnslaust því auglýsingar væru eingöngu liður í innbyrðis samkeppni tóbaksframleiðenda. Bannið hefði einnig í för með sér alvarlega tekjuskerðingu fyrir íslenska fjölmiðla og bæri vitni um óþolandi forsjárhyggju þar sem um væri að ræða löglega söluvöru á Íslandi. Slíkum andmælum fylgdu að sjálfsögðu einarðar yfirlýsingar um andstöðu við reykingar og fullan skilning á skaðsemi þeirra. Það var alþingi Íslendinga til mikils sóma að bann við tóbaksauglýsingum var samþykkt vorið 1971 og um nokkurt skeið skipaði Ísland sér í forystusveit í tóbaksvörnum vegna þessarar löggjafar og uppskar aðdáun þeirra sem heyja þessa baráttu vítt um heiminn. Tóbaksíðnaðurinn var hins vegar ekki eins hrifinn né heldur þeir söluaðilar sem hafa orðið fyrir þeim beisku örlögum að hafa fíkn annarra að sínu lífibrauði.

Fyrir 20 árum þótti eðlilegt að sjúklingar væru keyrðir í rúmum sínum fram á stigapall Landspítalans til að reykja að afstaðinni hjartaþræðingu og miklar umræður fóru fram áður en reglur voru settar sem bönnuðu slíkt. Þóttu reglurnar íþyngjandi fyrir sjúklinga. Ekki þarf að fara nema 30-35 ár aftur í tímann til að bregða upp mynd af heilbrigðisstarfsfólki reykjandi á göngum og vakt-herbergjum sjúkrahúsanna. Nú finnst okkur tilhugsunin um þennan raunveruleika svo fjarstæðukennd að það gleymist að miklar umræður fóru fram um það hvort það væri óþolandi forsjárhyggja að setja reglur sem skertu einstaklingsfrelsi starfsfólks og sjúklinga sem ættu um sárt að binda. Eða tilhugsunin um reykingar í lokuðu rými flugvéla. Hver vill hverfa aftur til þess frelsis? Ég hef engan reykingamann hitt sem vill það og hef veitt því athygli að jafnan kemur ekki hörd andstaða gegn takmörkunum reykinga frá reykingafólki. Það vill ekki skapa öðrum óþægindi, hvað þá miska þótt

Guðmundur
Þorgeirsson

Höfundur er hjartalæknir
á Landspítala.

Það lendi í þeirri stöðu þegar umgengnisreglur bjóða upp á það. Flest reykingafólk virðir reglur enda margir meðvitandi um hættuna sem reykingum fylgja og margir eiga í alvarlegri glímu við sína fíkn. Þegar reykingar voru bannaðar í íslenskum kvikmyndahúsum var það gert með samkomulagi kvikmyndahúsanna, reyndar með stuðningi þáverandi tóbaksvarnarnefndar, en án lagasetningar. Reynslan af framkvæmdinni var sú að kvikmyndahúsgestir fögnuðu, reykingafólk fór fúslega eftir reglunum og kvikmyndahúsin blómstruðu sem aldrei fyrr.

Á bak við þá lagasetningu sem nú liggur fyrir alþingi eru alvarleg og vel rökstudd vinnuverndarsjónarmið þótt ávinningur gesta, ekki síst reykingafólks, verði einnig mikill. Vinnuverndarlögin kveða á um að starfsfólk almennt sé verndað gegn heilsuspillandi starfsumhverfi. Það er því óþolandi misrétti að starfsfólki veitingastaða og bara sé gert að vinna við hættulegar aðstæður. Að sjálfsögðu er forsjárhyggja á bak við alla vinnuverndarlöggjöf. Þar á sér stað málamiðlun milli einstaklingsfrelsis og samfélagsreglna sem einkennir öll síðuð samfélög. Þau rök að starfsmenn veitingastaða viti um hættuna og geti fengið sér vinnu annars staðar gæti gilt um alla vinnustaði þar sem settar hafa verið íþyngjandi reglur til að draga úr hættum í vinnuumhverfi. Spurningin hlýtur því að snúast um hversu mikil hættan sé af óbeinum reykingum. Ekki hvort réttlátanlegt sé að eitthvert sérstakt vinnuverndarskiðferði gildi um starfsfólk veitingastaða.

Nú liggja fyrir niðurstöður úr viðamiklum rannsókum um hættuna af óbeinum reykingum og eru skilmerkilega dregnar saman í greinargerð með frumvarpinu. Áhrifin eru víðtæk: 40-60% aukin hætta á asma meðal þeirra sem vinna í reykmett-

uðu umhverfi, 20-30% aukin hætta á lungnakrabba-meini, 25-30% aukin hætta á hjartaáföllum, allt upp í 50% aukin hætta á heilablóðföllum. Áhrif á heilsufar barna eru sérstaklega sláandi. Í Bretlandi hefur til dæmis verið áætlað að 17.000 börn undir fimm ára aldri séu lögð inn á sjúkrahús á ári hverju vegna sjúkdóma sem rekja megi til óbeinna reykinga (lungnabólga, berkjubólga, asmi, eyrnabólga og svo framvegis). Heilsufar barna er að sjálfsögðu ekki miðlægt í rökræðu um vinnuvernd á veitingastöðum en undirstrikar á afgerandi hátt hve tóbaksreykur í andrúmslofti er mikill skaðvaldur.

Árangur af reykingabanni á veitingastöðum hefur verið rannsakadur og í ljós hefur komið að slík aðgerð skilar mikilli heilsubót fyrir starfsfólk bæði í bráð og lengd. Hér er því ekki verið að fjalla um eitthvað óljóst og óskilgreint. Tóbaksreykur í andrúmslofti veitingastaða vegur þyngra sem heilsuspillir viðkomandi starfsfólks en flest það sem vinnueftirlitsstofnanir beina sjónum sínum að og vegur þynnst allra krabbameinsvalda í vinnuumhverfi. Enda hefur löggjöf svipuð þeirri sem hér er til umræðu víða verið lögleidd eða er í undirbúningi og margir spá því að innan fárra ára verði reyklaust andrúmsloft á veitingastöðum og börum talið eins sjálfsagt og í flugvélum og kvikmyndahúsum.

Grundvallaratriðið er að sjálfsögðu réttur þeirra sem vinna á þessum stöðum til eins öruggra og heilsusamlegra vinnuaðstæðna og kostur er. Ástandið eins og það er núna er hins vegar fullkomlega óverjandi og styðst ekki við nein haldbær rök eða raunverulega hagsmuni. Alþingi Íslendinga legði því þungt lóð á vogarskálarnar fyrir bættri heilsu landsmanna og réttlátri vinnuvernd með því að samþykkja það lagafrumvarp sem nú liggur fyrir þinginu um tóbaksvarnir.